

Establir i mantenir normes i rutines a l'aula. Una proposta de treball pels Graus de mestre¹

Establishing and maintaining rules and routines in the classroom. A proposal for the Teaching Studies

Francesc Sidera*, Laura Serrats**

*Departament de Psicologia
Universitat de Girona

Plaça Sant Domènec, 9, 17004, Girona

**Escola Carme Auguet

Carrer Port Lligat, 11, 17007, Girona

francesc.sidera@udg.edu lauraserrats@gmail.com

Resum

L'objectiu principal d'aquest treball és desenvolupar activitats i propostes per treballar la competència d'establir i mantenir normes i rutines a l'aula als estudis de mestre. Per assolir-ho, es va crear un grup de discussió amb 6 mestres d'educació infantil i primària, i posteriorment un grup de debat amb 19 mestres i professors universitaris, als quals se'ls hi va plantejar un seguit de preguntes. Aquestes pretenien principalment plantejar quins són els coneixements, comportaments i actituds que han d'adquirir els estudiants de magisteri per millorar la competència d'establir i mantenir normes i rutines a l'aula, així com de quina manera cal fer-ho. A partir de les propostes recollides, es varen elaborar quatre activitats que es dugueren a terme amb 35 estudiants de 1r curs dels estudis de mestre de la Universitat de Girona. Després de realitzar-les, els estudiants van omplir un qüestionari d'avaluació, i les seves respostes serviren per a extreure les conclusions i propostes per treballar a l'aula en els estudis de mestre.

Paraules clau: Estudis de mestre, Normes a l'aula, Propostes didàctiques, Educació infantil, Educació primària.

Abstract

The main objective of this work is to develop activities and proposals to work on the competence to establish and maintain rules and routines in the classroom in grades of teaching studies. To achieve this, a discussion group was created with 6 teachers of preschool and primary education, and later a discussion group with 19 teachers and university professors, who were asked a series of questions. These questions were mainly intended to raise the knowledge, behaviors and attitudes that future teachers need to acquire to improve this competence, as well as how to do it. Based on the proposals from these groups, four activities were carried out with 35 students of the 1st grade of teaching studies in the University of Girona. After the activities, the students completed a questionnaire about them, and their answers were used to extract the conclusions and proposals of this work about how to improve the students' competence to establish and maintain rules and routines in the classroom.

Key words: Teaching studies, Classroom rules, Educational proposals, Early childhood education, Primary education.

1. Introducció teòrica

La gestió de la convivència, que implica aspectes com a) la capacitat de desenvolupar el respecte a les normes de convivència a l'aula, b) la capacitat de construir amb l'alumnat regles de convivència

¹ Aquest treball ha estat realitzat en el marc del projecte "Adquisició del Know how professional docent", subvencionat pel programa d'Ajuts de recerca en millora i innovació de la formació inicial de mestres - ARMIF 2014 (ARMIF 00029).

democràtica, i c) la capacitat de resoldre els conflictes que existeixen a les aules, és una competència comuna a tots els perfils de mestre (ANECA, 2005). En el present treball, ens centrarem en un aspecte de la gestió de la convivència que anomenarem *Establir i mantenir normes i rutines a l'aula*, i que engloba especialment aquelles capacitats implicades en els punts a) i b) anteriorment citats. L'objectiu final és doncs elaborar algunes activitats i propostes concretes per tal que els estudiants de mestre desenvolupin aquesta competència. Per a fer-ho, revisarem en primer lloc què diu la literatura sobre com cal desenvolupar-la.

1.1. Com establir normes a l'aula

Partim de la idea que el mestre no ha d'imposar les normes a les seves aules, sinó que cal que trobi la manera de crear-les juntament amb l'alumnat (veure ANECA, 2005). Watkins i Wagner (1991) recolzen aquesta idea, i suggereixen que si aquestes normes s'estableixen amb la participació i consens de l'alumnat, és més fàcil que les acceptin i les compleixin. Álvarez-García *et al.* (2013), en un estudi realitzat amb alumnat de tercer cicle d'educació primària, trobaren que la utilització de l'estratègia de consensuar normes a l'aula (segons la percepció de l'alumnat) correlacionava negativament (encara que de forma baixa) amb mesures de disrupció i violència a l'aula. La interpretació que aquests autors donen d'aquesta relació és que la participació de l'alumnat en l'establiment de normes afavoreix que aquests les coneguin, les acceptin i les compleixin, ja que les troben raonables i justes. A més, ajuda a que es desenvolupi un sentit de comunitat a l'aula i una millor relació amb el professorat, i entre l'alumnat, ja que permet desenvolupar habilitats d'interacció social com escoltar o expressar opinions.

Una altra qüestió important, i que és prèvia al moment d'establir les normes, fa referència al fet que el mestre ha de tenir present que les causes dels conflictes sovint no es deuen a problemes de l'alumnat, o no exclusivament per aquest motiu, sinó que l'estructura i organització del centre i les seves aules pot tenir una influència important en el sorgiment de conflictes. Així, és important que les normes que s'estableixin a l'aula parteixin del Projecte Educatiu del Centre, o com a mínim, dels objectius educatius que aquest s'ha plantejat (Notó, 1998). Per tant, a partir de les normes del centre i les aules, s'haurien de poder entreveure quins són els objectius que amb les mateixes es pretenen assolir. Notó també destaca que aquestes normes no poden consistir simplement en un catàleg d'obligacions i càstigs associats al seu incompliment, sinó que han de preveure elements per a facilitar la prevenció dels conflictes, així com elements de presa de consciència i responsabilització de les conductes inapropiades. Per altra banda, Pérez (1999) assenyalava que les normes no només haurien d'ajudar al millor funcionament de l'aula i del centre, sinó que també haurien d'ajudar a crear un sentiment de consciència de grup i pertinença a la institució.

Pel que fa a la quantitat de normes que s'han d'establir a l'aula, Rué (1997) destaca que no hi ha d'haver massa normes, que aquestes han de tenir sentit per l'alumnat, i que han de referir-se a la regulació dels espais, dels temps i de les interaccions. També destaca la importància d'establir moments en els quals es pugui reflexionar sobre els problemes i conflictes de l'aula, permetent que l'alumnat pugui participar de forma raonada en la cerca de solucions.

Una altra idea interessant és que en l'elaboració de normes, no només cal elaborar les normes explícites, sinó que també pot ésser convenient regular aquelles normes implícites, que s'han establert a partir de les rutines, però sobre les quals no es planteja normalment si són realment la millor manera de funcionar (veure Orts, 2003).

1.2. Com mantenir i fer complir normes a l'aula?

Una primera idea que cal destacar sobre l'aplicació de les normes ens la fa notar Notó (1998), qui distingeix, en l'aplicació de normes, la diferència entre aplicar les normes de la mateixa manera a tothom, de forma igualitària, que ser just. De vegades doncs, aplicar les normes igual per a tothom pot suposar un tractament injust de l'alumnat. Suposem, per exemple, si jutgem una acció per si mateixa, sense tenir en

compte la intencionalitat, o bé si no tenim en compte, per exemple, que un alumne té dificultats per complir amb la norma (per exemple, arriba tard perquè els pares no el porten, o té dificultats amb regular les seves emocions o la seva atenció). Notó destaca la importància que quan un alumne incompleix la norma, un dels objectius ha de ser intentar comprendre els motius que l'han portat a aquest incompliment (veure Gable *et al.*, 2009); això ens permetrà trobar solucions que siguin bones per a tot el grup classe i per a l'alumne individualment. Així doncs, és important tenir en compte la individualitat en l'aplicació de les normes, i per tant, sovint l'estratègia més útil no és tenir sancions específiques associades a cadascuna de les normes, sinó procediments generals d'actuació. En aquest sentit Gable *et al.* (2009) recomanen tenir poques normes, i també que siguin enunciades de forma positiva, i adaptades a l'edat dels estudiants. Una forma de fer-ho, pot ser formulant expectatives generals de comportament, com per exemple, ser respectuós. En algunes rutines, és a dir, en situacions en què es volen aconseguir accions específiques per tal d'obtenir bons resultats, sí que es poden utilitzar regles molt concretes, i una manera de fer-ho és a través de cartells que les visualitzin i ajudin a recordar-les. D'altra banda, tot i que la idea d'enunciar les normes de forma positiva és consistent tant en la literatura com en el sentit comú, la recerca empírica no mostra clarament aquesta necessitat. Per tant, aquesta recomanació no cal prendre-la de forma dogmàtica, sinó només quan és beneficiós en termes de claredat de la norma (Alter i Haydon, 2017).

Per tal d'aconseguir que l'alumnat compleixi amb les normes que s'han establert cal augmentar la seva motivació intrínseca. Una manera de fer-ho és mostrant els beneficis de complir amb les normes, en lloc d'utilitzar recompenses i càstigs (Jennings i Greenberg, 2009). Tot i això, quan les normes s'han violat, alguns autors defensen que cal que s'imposi algun tipus de conseqüència per tal que segueixin sent efectives (veure Gable *et al.*, 2009). En efecte, Alter i Haydon (2017), en una revisió de la literatura, troben que el fet que les normes de classe estiguin vinculades a conseqüències positives i/o negatives és un aspecte clau per a la seva efectivitat. Barriocanal (2001) destaca alguns criteris per tal d'establir conseqüències: a) que siguin realistes i factibles; b) que guardin relació amb la falta comesa; c) que cada norma pot portar associada una o varies sancions en funció del mal causat o considerant la reincidència. D'altra banda, d'acord amb Notó (1998), no és estrictament necessari que hi hagi sanció per tal de trobar una solució al problema, sinó que es poden buscar estratègies de cerca d'acords i reflexió que no impliquin ésser permissiu.

Pel que fa a l'aplicació de les normes a l'aula cal destacar que si els mestres ho fan de forma inconsistent, és fàcil que això faci aflorar conflictes entre el mestre i els alumnes (Gable *et al.*, 2009). La recerca educativa també ha destacat algunes estratègies per tal de fomentar el compliment de les normes, com per exemple: animar a l'alumnat a jutjar el seu comportament, fomentar estratègies de regulació emocional, utilitzar models de comportament o preguntar a l'alumnat com creuen que poden millorar en el futur. A més, el mestre ha de tenir en compte com el context educatiu d'aula i el seu propi comportament influeixen en el comportament de l'alumnat. En aquest sentit, el desenvolupament d'una bona relació amb l'alumnat és un aspecte clau (Santrock, 2011). I també cal ensenyar i recordar sistemàticament a l'alumnat més petit de quina manera poden complir amb les normes establertes (Hester *et al.*, 2009). D'altres autors apunten també al fet que les normes d'aula no han de fer referència només al comportament de l'alumnat, sinó també al comportament del mestre (veure Barriocanal, 2001).

A l'inici d'aquest treball, quan hem definit la gestió de la convivència a l'aula, aquesta portava implícita la idea que les normes són quelcom que no ha d'imposar el mestre, sinó que s'ha de fer participar en l'alumnat en la creació de les mateixes. Això els ajudarà a comprometre's amb les normes, però el mestre ha de regular aquesta participació de l'alumnat, ja que sovint les normes i conseqüències que proposa l'alumnat són dures i difícils d'implementar (Hester *et al.*, 2009). Tot i això, Pérez (1999) afirma que si les decisions sobre les normes les ha de prendre tota la classe, les postures més radicals no solen prosperar. Evidentment l'edat de l'alumnat és un punt clau en la seva capacitat per a raonar i prendre decisions sobre les normes, tot i que aquesta autora destaca que si s'entén l'aprenentatge de normes com un contingut actitudinal, i es comença a treballar des de l'educació infantil (fet que recomana), els infants milloraran les seves capacitats al llarg dels anys. Avui en dia l'enfoc per competències implica la necessària integració de diferents tipus de coneixements (Coll, 2007), i ja no es parla tant de continguts actitudinals, però aquesta

integració és precisament la intenció de Pérez, donat el perill d'ensenyar normes purament com a contingut conceptual.

Com que a cada edat es requereix d'estratègies diferents, Pérez (1999) elaborà un programa d'ensenyament de normes pensat per ser aplicat de forma flexible. Aquesta autora destaca que sovint l'ensenyament-aprenentatge de les normes no és eficaç precisament perquè no té la planificació necessària que li doti de caràcter preventiu i formatiu (per exemple, a través de l'acció tutorial), sinó que es va plantejant a mesura que apareixen els problemes. I un altre motiu d'ineficàcia és que sovint cada mestre posa les seves pròpies normes en un mateix grup classe, i fins i tot quan aconseguen que hi hagi acord, segueix havent-hi disparitat a l'hora d'aplicar-les.

Una vegada realitzada aquesta revisió de la literatura, procedirem a explicar el treball d'innovació docent que es va realitzar partint d'aquestes idees.

2. Descripció de la innovació docent

2.1. Sentit i objectius

El present treball, que ha consistit en dur a terme una proposta d'innovació docent a la Universitat de Girona, té l'objectiu de desenvolupar activitats i propostes que permetin millorar la competència d'establir i mantenir normes i rutines a la formació inicial de mestres. Aquest treball s'emmarca dins el projecte *Adquisició del Know how professional docent*, dirigit per Joan Teixidó i Saballs, que s'ha desenvolupat en el marc del programa d'Ajuts de Recerca en Millora i Innovació de la Formació inicial de mestres - ARMIF 2014. L'esmentat projecte pretenia repensar el treball de diverses competències transversals de diverses àrees de coneixement en la formació inicial de mestres d'infantil i de primària. Dins d'aquest projecte, i per a treballar la competència d'establir i mantenir normes a l'aula, hem pensat que un espai adient dins els graus de mestre de la UdG podria ser dins el Pla d'Acció Tutorial (PAT), que és una part del mòdul OSAC (Observació Sistemàtica i Anàlisi de Contextos). L'objectiu principal del PAT és acompanyar a l'estudiantat durant el primer curs dels graus de MEP, MEI i doble titulació, en el seu desenvolupament personal i acadèmic, sobretot pel que fa a les competències professionals, la comprensió de la realitat escolar, i la millora i innovació docent. En aquest sentit, desenvolupar competències per a la gestió de les normes a l'aula és un treball molt adequat per a aquest mòdul, però que no es treballava de forma específica. Entenem aquesta competència com a la capacitat d'establir i mantenir un conjunt de normes bàsiques i rutines per tal d'aconseguir una aula segura, ordenada i productiva.

D'acord amb Álvarez-García *et al.* (2013), la literatura mostra que el fet d'establir normes d'una manera consensuada amb l'alumnat pot comportar avantatges com l'afavoriment del desenvolupament moral, el desenvolupament d'un sentit de comunitat en el centre educatiu, un increment de la motivació i l'adherència a les normes, o el desenvolupament d'habilitats democràtiques. En efecte, una gestió poc efectiva de l'aula té efectes negatius en l'ambient de classe, en els resultats acadèmics i socials dels estudiants, així com en l'autoeficàcia o el *burn-out* del professorat. No obstant la importància de desenvolupar habilitats de gestió de l'aula, i en concret, d'establir i mantenir normes a l'aula, hi ha una discrepància entre la recerca sobre aquesta qüestió i les pràctiques que es recomanen en la preparació de mestres, en el sentit que sovint es recomanen pràctiques que no tenen una evidència empírica clara (Alter i Haydon, 2017). Per tant, és necessari que es realitzin treballs d'investigació sobre com es poden desenvolupar aquestes habilitats en els futurs mestres. En aquest sentit, en el present article es pretén desenvolupar una proposta pràctica basada en la literatura per desenvolupar capacitats i estratègies relacionades amb l'establiment de normes a l'aula i l'aplicació d'estratègies per a fer-les complir.

2.2. Desenvolupament de la proposta didàctica

Per tal de dur a terme els objectius plantejats, s'han dut a terme 3 accions:

- **Acció 1.** Creació d'un grup de discussió amb 6 mestres, en el curs 2014-2015.
- **Acció 2.** Creació d'un grup de debat sobre establiment i manteniment de normes a l'aula, format per 19 persones, incloent mestres i docents universitaris, en el marc de la Trobada d'experts i pràctics que es dugué a terme a la UdG els dies 1 i 2 de juliol de 2015. Les conclusions i preguntes plantejades per aquest grup es van compartir i discutir posteriorment amb els altres grups de debat creats a la Trobada.
- **Acció 3.** Desenvolupament i implementació de quatre activitats a l'aula amb estudiants del Grau de mestre/a de doble titulació (infantil i primària) de la UdG, durant el curs 2015-2016.

A continuació, explicarem les 3 accions dutes a terme amb més detall.

2.3. Desenvolupament de les accions 1 i 2

Abans de dur a terme les accions 1 i 2, i a partir de la revisió de la literatura sobre la temàtica, vam formular una sèrie de preguntes que servirien de base tant per a la trobada amb el grup de discussió de mestres (Acció 1) com posteriorment amb el grup de debat (Acció 2). Aquestes preguntes són les següents:

a) Centrar la competència

- Què entens per normes d'aula? Per tu, són diferents de les rutines?
- Quines habilitats fan falta per establir i mantenir normes a l'aula? Quines diries que són les més importants?
- Quina importància penses que té l'establiment i manteniment de normes en el funcionament del grup? I en el procés d'aprenentatge?

b) Caracterització de la competència

Establir normes a l'aula:

- Quin tipus de normes o rutines tens a l'aula?
- Quins factors creus que s'han de tenir en compte a l'hora d'establir les normes (exemple edat, característiques dels infants...)?
- Qui les ha escollit? Els alumnes poden donar la seva opinió en relació a les normes i rutines a l'aula?
- En quin moment s'estableixen les normes a l'aula? Es poden modificar o revisar al llarg del curs? Per quins motius? Com es du a terme aquest procés?
- Quina estratègia has utilitzat per definir-les? I per fer-les presents a l'aula?
- Expliques amb quin objectiu estableixes unes normes i rutines determinades a l'alumnat? Per què?
- Expliques anticipadament les conseqüències de l'incompliment de les normes i rutines, o bé en el moment decideixes què faràs si les incompleixen? Expliques el per què d'aquestes conseqüències a l'alumnat?

Estratègies per al compliment de les normes establertes a l'aula:

- Fas un seguiment del compliment de les normes i rutines? Aquest és visible per als estudiants? Per què ho fas d'aquesta manera? Pot ser bo fer-ho d'altres maneres?
- Quines estratègies utilitzes per garantir el compliment de les normes? (Exemple: castigar / recompensar els comportaments adequats / inadequats)
- Qui se'n responsabilitza: Tu, els estudiants, o tots dos? Què et funciona millor en diferents situacions?
- Intentes que els estudiants adquireixin un sentit de responsabilitat en relació al seu comportament a l'aula? Quines estratègies utilitzes per què autoregulin el seu comportament?
- Et mantens ferm/a en el seu compliment o fas algunes excepcions d'acord a les situacions? Per quins motius? S'expliquen aquests a l'alumnat?
- Quins factors (de l'aula, del grup, de l'escola, de la família) penses que influeixen en el fet que els

alumnes compleixin les normes? Intentes modificar aquestes factors? De quina manera?

- De vegades demanes informació, ajuda o opinió als altres professionals o a la família en relació a l'establiment i manteniment de normes a l'aula? I ells te'n demanen a tu? En pots posar exemples?

c) Ensenyament de la competència

- Com ho faries per tal d'ensenyar les habilitats necessàries per a desenvolupar aquesta competència? Què caldria tenir en compte?
- Penses que aquesta competència es pot ensenyar als estudis de mestre? Com ho faries?
- Quines experiències penses que hauria d'haver tingut un docent per poder establir i mantenir les normes amb èxit (abans d'anar a l'escola a fer de mestre)?
- Quins factors caldria tenir en compte en aquest procés d'aprenentatge?

2.4. Desenvolupament de l'Acció 3.

Primer de tot, explicar que aquesta Acció 3 s'ha realitzat dins el PAT (pla d'acció tutorial) del mòdul OSAC de primer curs. Durant el PAT, els estudiants es troben amb el seu tutor durant 6 sessions d'una hora i mitja cadascuna al llarg del curs, per treballar diferents temes relacionats amb la vida acadèmica i professional de l'alumnat. Així doncs, els 4 grups de PAT dels estudiants del grau de mestre de doble titulació van participar en 4 activitats diferents: 2 role-plays i 2 activitats de debat. Aquestes activitats varen ser dissenyades a partir del desenvolupament d'algunes de les idees resultants de les Accions 1 i 2 (veure apartat 2.5).

A continuació, es detallen aquestes quatre activitats:

Activitat 1. Role-play sobre l'establiment participatiu de normes

Els objectius de l'activitat són:

- Que l'alumnat reflexioni sobre la importància de la negociació a l'hora d'establir les normes a l'aula.
- Que l'alumnat reflexioni sobre les diferents maneres d'establir una negociació, així com del comportament del mestre durant les mateixes.

Role play: Un alumne fa de mestre de cycle superior (5è); 3 alumnes fan de classe.

Rols a dur a terme pels estudiants:

a) Mestra

És el primer dia en una classe de 5è curs de primària, i ets el tutor d'un grup d'alumnes que no has tingut mai abans.

Has decidit que, per tal de fomentar la implicació de l'alumnat amb les normes de la classe, l'implicaràs en l'establiment de les normes que regiran la mateixa.

A part del punt de vista de l'alumnat, també has de considerar que hi ha alguns aspectes que tu com a mestre valores molt, que són els següents:

- Tenir la classe endreçada en tot moment.
- Que hi hagi puntualitat.
- Que hi hagi ordre en la realització de les activitats i en els desplaçaments.
- Que hi hagi un ambient adequat de treball (ex. un cert silenci, no realitzar activitats no relacionades amb l'activitat d'aula...)

- L'alumnat que no compleixi amb les normes establertes ha de tenir alguna mena de penalització.

Així doncs, proposes als teus 3 estudiants de realitzar un procés d'establiment de normes participatiu (intenta que hi hagi calma i respecte durant la negociació), on vols definir quines normes tindreu al llarg del curs i com ho fareu per tal que els estudiants les compleixin (ex: què passa si no les compleixen?). Per a fer-ho, fes el següent:

- Preparació o sensibilització. Primer cal que conscienciïs a l'alumnat sobre la importància del procés que duràs a terme per la convivència i aprenentatge a l'aula, i sobre la necessitat de buscar un sistema de normes just, equitatiu i coherent que tingui en consideració els drets i deures de tots, alhora que sigui eficaç.
- Producció, negociació i consens de normes a l'aula. Busca un consens sobre diferents normes que regiran

la vida a l'aula. Apunta a la pissarra les normes acordades.

b) Estudiant 1.

La teva mestra proposa un procés participatiu d'establiment de normes. El teu paper en el mateix és el següent: Dónes molta importància a l'opinió del mestre. Si el mestre fa propostes, com ara tenir la classe endreçada, tu proposes normes molt estrictes, que poden incloure també represàlies si no es compleixen, que vagin en la direcció proposada pel mestre. Sempre et poses del costat del mestre, i busques arguments per criticar les propostes dels companys que no van en la direcció de les idees del mestre.

c) Estudiant 2.

La teva mestra proposa un procés participatiu d'establiment de normes. El teu paper en el mateix és el següent: Penses que l'educació consisteix, més que res, en motivar l'alumnat, i això passa per donar-li poder de decisió. No dónes massa importància a aspectes formals com ara l'ordre, la puntualitat, sinó que penses que cada alumne ha de realitzar els aprenentatges al seu propi ritme. El fet que l'alumnat tingui, dins la classe, la llibertat de poder decidir què fer en cada moment, de treballar en allò que vulgui, de comentar l'aprenentatge amb els companys de classe, de moure's lliurement per l'aula o l'escola, és la millor manera d'aprendre. Estàs d'acord amb què hi hagi normes a la classe, però aquestes han d'anar en la direcció de les idees esmentades: l'alumnat ha de poder decidir les normes i els càstigs a les mateixes. Ets molt reivindicatiu en aquests aspectes, i si et donen capacitat de decidir, la projectes tota en aquest sentit, i et queixes radicalment quan el mestre intenta imposar el seu punt de vista.

d) Estudiant 3.

La teva mestra proposa un procés participatiu d'establiment de normes. El teu paper en el mateix és el següent: No tens una opinió definida sobre quines normes és millor establir dins l'aula, ni sobre com s'han de mantenir les mateixes, però intentes fer de mediador del punt de vista dels altres. És a dir, el teu objectiu, principalment, és procurar que els altres es posin d'acord, i que no s'estableixi cap norma sense el consens de tothom. Si s'intenta establir alguna norma sense aquest consens, t'enfades molt i reivindiques aquesta necessitat. Si et pregunten per la teva opinió sobre les normes, els dius que com que no tens una opinió formada al respecte, prefereixes no donar cap punt de vista.

e) Observadors.

Se'ls demana que prenguin nota sobre allò que creuin que és rellevant per valorar el procés de negociació de les normes.

Debat

Al final de l'activitat es realitza un debat sobre:

- Creieu que el mestre ha intentat imposar el seu criteri, o bé ha deixat lloc a la negociació? Com ha defensat el seu punt de vista? Penseu que ha actuat bé el mestre en aquest sentit? En alguna ocasió el mestre ha d'imposar el seu criteri sobre les normes a l'aula?
- Quines estratègies ha utilitzat el mestre per dur a terme la negociació? Quines penseu que han estat adequades o inadequades? Per què?
- Creieu que és desitjable un procés negociador de normes a l'aula? A partir de quines edats creieu que aquest procés es pot dur a terme? Argumenteu-ho en termes d'habilitats cognitives.
- El mestre ha gestionat de forma correcta el debat? (deixar temps equitatiu a les diferents persones, deixar parlar a tothom...).

Activitat 2. Role-play sobre els aspectes comunicatius

Els objectius d'aquesta activitat són:

- Reflexionar sobre la importància de l'actitud, la posició del cos, la mirada del mestre, i les conseqüències que tenen totes aquestes a l'hora de presentar unes determinades normes i a l'hora de fer-les complir.

Rols a dur a terme pels estudiants:

- Mestra

Estàs a una aula de 2n curs d'educació primària. Des de la direcció se t'han queixat perquè al final del dia l'aula està molt bruta (segons la persona que du a terme la neteja). Així doncs, has decidit establir una nova norma, que és la següent.

“Aquells estudiants que tirin un paper a terra, hauran de collir-lo, tirar-lo a la paperera, i llavors aniran una estona de cara a la paret”

Es tracta que expliquis aquesta norma als teus alumnes.

Llavors comences a explicar als teus alumnes el concepte de “suma”.

Es tracta que facis complir amb els teus alumnes la norma que acabes d'establir, i que ajustis la mateixa, si cal, per tal que puguis explicar la suma de la manera més efectiva possible.

b) Alumne 1. Quan el mestre comença a explicar la suma, tires un paper a terra, de manera que et vegi. Si et diu que cullis el paper de terra, li dius que no vols. Si la mestra és convincent a l'hora de castigar-te, li fas cas. Després, tornes a fer el “tonto”, i només fas cas a la mestra en el cas que percebis que realment en pots sortir perjudicat.

c) Alumne 2. Primer fas cas a la mestra. Però quan castiguen a un alumne de cara a la paret, li proposes a l'altre (sense que et senti la mestra) de tirar papers a terra, per tal que la mestra també us castigui a vosaltres, i no estigui l'altre alumne tot sol castigat. El teu objectiu és doncs que ningú estigui castigat, però si algú ho ha d'estar, doncs vols que sigueu tots. Quan la mestra et castiga, li fas cas.

d) Alumne 3. Primer fas cas a la mestra, però quan et proposin de tirar papers a terra, ho fas, de manera que la mestra et vegi. Si la mestra et vol castigar, li dius que tu només has tirat papers perquè t'ho ha dit el company. Si la mestra et vol castigar, li demanes perdó, i clemència, i li dius que no hi tornaràs. Si veus que la mestra et podria perdonar, hi insisteixes. Si t'acaba perdonant, tornes a tirar papers i li tornes a demanar perdó, argumentant que no saps perquè ho fas, però que no hi tornaràs.

e) Observadors.

Es demana als observadors que:

- Es fixin en la forma amb què el mestre es comunica amb l'alumnat.
- De quina manera el mestre fa mantenir les normes.

Debat

Al finalitzar el role-play, es realitza un debat sobre:

- a) Com creus que la forma de comunicar-se de la mestra ha influït en el comportament de l'alumnat? Què heu observat durant les estades a l'escola (o en la vostra experiència com a educadors) sobre aquest aspecte?
- b) Quines estratègies ha fet servir la mestra per fer mantenir les normes? Quines podria haver fet servir? Quines estratègies per fer mantenir les normes heu observat durant les estades a l'escola (o en la vostra experiència com a educadors)?
- c) Com s'ha sentit la mestra? Què ha pensat durant l'activitat? Ha sentit la seva autoritat qüestionada? Què sol fer, o què pot fer el mestre quan se li qüestiona la seva autoritat? Quin tipus de situacions són les que li poden qüestionar aquesta?
- d) La mestra ha dubtat de la norma o del sentit de la mateixa? S'ha plantejat canviar-la? Ha intentat parlar sobre l'alumnat de la importància de la mateixa?
- e) Creieu que és important considerar les característiques i potencialitats de cada grup-classe a l'hora d'establir normes?

Activitat 3. Discussió sobre normes entre mestres, pares i alumnat

Els objectius d'aquesta activitat són:

- Reflexionar sobre els diferents punts de vista que poden tenir l'alumnat, els mestres i els pares/mares sobre les normes a l'aula i les seves conseqüències.
- Reflexionar sobre el fet que les normes han de servir per a protegir els drets i deures dels diferents agents implicats.

Procediment: Es divideixen els alumnes de l'aula en 3 grups: mestres, pares i mares i alumnat.

Situant-nos en una aula de P4, es demana a cada grup que escrigui 3 normes que establirien a l'aula amb l'alumnat amb relació a una temàtica específica: disruptió a l'aula.

Fase 1. Separació en pares, mestres i alumnat.

En concret, es tracta que cada grup:

- a) Escrigui quines normes aplicaria a l'aula per tal que els infants, quan treballen a l'aula, aprofitin el temps de treball i no molestin als companys. Aquestes normes han de referir-se tant al comportament de l'alumnat com al comportament del mestre.
- b) Escrigui quines serien les conseqüències que aplicaria en cas que els implicats no complissin aquestes normes. Tingueu en compte que aquestes han de tenir un sentit recuperador (educar, fer comprendre els efectes negatius del seu comportament) més que punitiu. Alguns criteris per tal d'establir conseqüències són: que siguin realistes i factibles; que guardin relació amb la falta comesa; que cada norma porti associada una o varies sancions en funció del mal causat o considerant la reincidència.
- c) Consideri que les normes que proposen han d'anar en consonància amb els drets i deures dels implicats (professors, estudiants, pares), i per tant, cal que escrigui quins són aquests en relació amb els comportaments d'aprofitar el temps de treball i de no molestar als companys.

Fase 2. Consens.

Es tracta que els 3 grups exposin els seus punts de vista i s'arribi a un acord sobre quines serien les normes que caldria establir.

Es vol que es reflexioni sobre els possibles efectes positius i negatius (no desitjats) de les propostes dels diferents grups.

També es pretén promoure la reflexió sobre si la família ha de tenir algun paper en l'establiment i manteniment de les normes.

Activitat 4. Debat

Es plantegen algunes preguntes de debat per fomentar la reflexió sobre alguns aspectes de les normes:

- a) Discussió de bones pràctiques (extretes de Pérez, 1996; veure pp. 198-200 i 224-227).
Per tal de discutir aquestes bones pràctiques, es divideix la classe en 2 grups. Uns han de buscar arguments a favor i altres en contra de les pràctiques suggerides.
 - S'ha de realitzar una sola advertència abans d'aplicar les conseqüències establertes.
 - És bo donar premis (ex. temps lliure) per a l'alumnat que compleixi les normes.
 - Quan una norma sigui difícil de complir, i desgasti el clima de l'aula, caldrà buscar més flexibilitat.
 - No s'ha de fomentar el fet de "xivar-se", i per tant, el mestre només sancionarà a un alumne quan descobreixi la falta pel seu compte però no si li "xiven".
 - Els diferents mestres d'una escola han de tenir les mateixes normes a les seves aules.
 - Cal realitzar assemblees de classe per tal de valorar el funcionament de les normes.
- b) Recordes alguna vegada que et sentissis molest, ofès, humiliat, per alguna de les normes o càstigs que et van imposar?
- c) Com es guanya la confiança i l'autoritat dins d'una classe? I com es perd?
- d) Un mestre té dret a imposar unes determinades normes, amb independència de les normes del centre o els valors de les famílies?
- e) Què cal fer amb els incomplidors crònics de normes? Què hi ha al darrere del seu comportament?

- f) De quines maneres es pot fomentar que l'alumnat s'impliqui en el compliment de les normes?
 g) Per quina raó alguns alumnes interioritzen millor algunes normes que altres? Com podem afavorir aquesta interiorització de les normes (se les facin seves)?

El fet de realitzar l'Acció 3 en el grau de Doble Titulació fou degut a motius d'accessibilitat a la mostra, i al fet que, degut al fet que en aquest grau només hi havia quatre grups, es podia realitzar l'activitat amb tots els estudiants del grau. Cada grup va realitzar 2 activitats (de les 4 possibles) en una sola sessió, de manera que cada activitat es va dur a terme 2 vegades. Al final de la sessió, es demanà a l'alumnat que omplissin el *Qüestionari d'avaluació de l'Acció 3*, que es mostra a la Taula 1. L'objectiu de realitzar aquestes preguntes a l'alumnat al final de l'activitat era doble: per una banda, es pretenia obtenir feedback sobre la utilitat de les activitats proposades pel desenvolupament de la competència d'establir i mantenir normes a l'aula, i per altra banda, que l'alumnat pogués aportar idees sobre com millorar aquestes activitats.

1. Havíeu treballat anteriorment al grau la competència d'establir i mantenir normes a l'aula? A quins mòduls? De quina manera?
2. Has après alguna cosa amb les activitats realitzades? Quina/es?
3. Quins aspectes valors com a positius i negatius de les diferents activitats que hem realitzat? Com milloraries aquestes activitats?
4. De quines altres formes (ex. amb quines activitats) creus que es podria millorar la competència d'establir i mantenir normes a l'aula?

Taula 1: Qüestionari d'avaluació de l'Acció 3

2.5. Resultats de les Accions 1 i 2: Idees i propostes de professors i mestres per treballar la competència a l'aula

Les qüestions que vam plantejar als mestres i professors/es (Accions 1 i 2) van servir com a base per a la discussió de quines capacitats, coneixements i comportaments són necessaris per a desenvolupar aquesta competència. En aquest sentit, es recolliren les següents idees:

- Per tal d'establir i mantenir les normes els mestres han de considerar i estimular les capacitats dels infants (ex : capacitat de raonar, de jutjar-se a si mateixos, d'autoregulació...). A més, aquest aspecte no pot ser realitzat considerant als alumnes individualment, sinó també les característiques i potencialitats del grup-classe.
- Els mestres no poden establir normes pel seu compte, sinó que cal establir consens a nivell de centre.
- Els mestres s'han de plantejar la participació de les famílies en l'establiment de les normes de l'aula.
- En el desenvolupament d'aquesta competència, és important tenir en compte l'autonomia de l'estudiant. Cal que aquest tingui un paper actiu en l'establiment d'aquestes normes, i que no hi hagi una imposició per part del mestre, especialment en l'alumnat de major edat. Cal doncs, en la mesura del possible, una negociació.
- L'objectiu d'establir normes ha de ser que siguin interioritzades, i per tant, cal promoure l'auto-regulació dels estudiants. Cal que vegin la necessitat de complir les normes per compromís social i responsabilitat ètica, més que no pas per les conseqüències de les mateixes.
- La complicitat afectiva amb el mestre és un aspecte important a considerar a l'hora de mantenir les normes.
- Cal posar en relació els comportaments desitjats amb els valors que aquests tenen al darrere.
- No hi ha un sol model bo de quines normes calen a l'aula, sinó diferents models per a diferents situacions. Així, el mestre ha d'aprendre a adaptar-se a aquestes situacions.
- És important ensenyar als estudiants de mestre que allò important és conèixer les causes del comportament de l'alumnat.

A més, durant les Accions 1 i 2, es recolliren algunes propostes dels mestres i professors sobre com es podria treballar a l'aula la competència d'establir i mantenir normes amb els estudiants de mestre. Són les següents:

- Crear espais de reflexió sobre les normes, en què els estudiants s'adonin de les repercussions de les diferents formes d'organitzar i gestionar un grup.
- Discutir a partir de la simulació de casos reals, idealment descrits per professionals.
- Debatre llistes de bones i males pràctiques.
- Realitzar role-plays en grups petits.
- Crear i plantejar casos seguint el model dels llibres "Tria la teva aventura", en els quals els estudiants de mestre hagin de prendre decisions sobre com actuar en determinades situacions d'aula, i segons aquestes decisions, la situació plantejada inicialment es desenvolupi d'una manera o una altra.
- Crear jocs tipus "aventures gràfiques".
- Plantejar situacions d'aula i que els estudiants discuteixin quines normes es podrien establir, i quines respostes s'haurien de donar davant de determinats comportaments o davant de l'incompliment de determinades normes.
- Aprofitar les pràctiques a l'escola per desenvolupar aquestes competències, a partir de:
 - Discutir a les tutories les problemàtiques dels altres estudiants de mestre.
 - Discutir les estratègies dutes a terme pels estudiants de mestre, penjant vídeos de les seves actuacions en un Blog que els seus companys puguin comentar.
 - Enviar comentaris als tutors sobre els seus dubtes, i que aquests els retornin feedback.

Les idees i propostes recollides durant les accions 1 i 2, han estat la base de l'Acció 3, que es descriurà a continuació, i que consistí en dur a terme i avaluar algunes activitats, de cara a la consideració per ser incloses en els propers cursos dins els estudis de mestre.

2.6. Resultats de l'Acció 3: Avaluació de les activitats a l'aula amb estudiants de mestre

L'anàlisi dels resultats de les 4 activitats d'innovació docent dissenyades per desenvolupar aquesta competència en els estudiants de mestre s'ha realitzat a partir de les respostes dels estudiants al Qüestionari d'avaluació de l'Acció 3 (veure Taula 1). Un total de 35 estudiants van participar en les activitats de l'Acció 3 i respongueren a les preguntes del qüestionari. A continuació es realitza una síntesi de les seves respostes:

a) Havíeu treballat anteriorment al grau la competència d'establir i mantenir normes a l'aula? A quins mòduls? De quina manera?

En relació amb on havien treballat aquesta competència, gairebé tots els alumnes van contestar que a l'assignatura d'OSAC (excepte dos que van contestar no haver-ho treballat mai), i un d'ells va afirmar haver-ho treballat a més en cursos de monitor de lleure.

En relació amb com havien treballat aquesta competència (a OSAC), han contestat:

- A partir de l'anàlisi de situacions.
- Amb exemples dins l'aula.
- A partir de la discussió d'estils docents.
- A partir de la discussió de quines normes l'alumnat trobaria justes i quines no.
- A partir de la discussió de quins criteris seguirien per establir càstigs o conseqüències a les accions negatives de l'alumnat.
- A partir de la lectura de casos pràctics, i discutint si s'havien dut a terme correctament.
- A partir de la creació d'un cas imaginari i de quines normes s'aplicarien en aquest cas.
- A partir de la creació d'un instrument en grup per treballar els hàbits i les normes a la setmana d'estada a l'escola.

D'altra banda, alguns estudiants comenten que ja havien treballat aquesta competència però no d'una forma tan pràctica (havien discutit normes, però no intentat portar-les a la pràctica), i no tan específicament sobre com establir i mantenir normes.

b) Has après alguna cosa amb les activitats realitzades? Quina/es?

L'alumnat ha contestat haver realitzat els següents aprenentatges:

- Que les normes no les pot decidir el mestre tot sol, sinó que cal consensuar-les amb els altres mestres i amb el grup-classe, ja que implica a totes les persones de l'escola, i que fer-ho així té conseqüències en el compromís dels alumnes cap a les mateixes, i en què no visquin les normes com a injustes. Tot i això, alguns alumnes comenten també que algunes normes es poden negociar més que d'altres.
- Que a certa edat els nens encara no es poden plantejar la conveniència de certes normes.
- Plantejar-se les diferents formes d'establir normes (ja que de la manera d'establir-ne en depèn la seva eficàcia) i la importància de tenir control de la situació en l'establiment de les mateixes.
- Tenir en compte els diferents punts de vista en aquest establiment (dels mestres, dels infants i dels pares). Alguns alumnes comenten a més haver-se pogut posar realment en el paper d'aquests implicats.
- La importància que els alumnes vegin el sentit de les normes.
- La necessitat de ser cautelós en la interpretació del comportament de l'alumnat (alguns alumnes no arriben tard a classe perquè ho vulguin).
- Que les normes establertes s'han de poder justificar a l'alumnat.
- La dificultat que pot suposar establir algunes normes i trobar-hi conseqüències adients.
- Que cal avisar abans d'establir conseqüències negatives al comportament de l'alumnat.
- Que el mestre ha de creure en la norma que aplica.
- Que els mestres han de ser flexibles i adaptar-se a les situacions. Les normes a posar poden variar molt dependent del grup i de la situació.
- Que a un mestre li pot caldre ajuda en la gestió d'un grup.
- Que cal ser ferm en l'establiment de normes, tot i que es pot rectificar.

c) Quins aspectes valors com a positius i negatius de les diferents activitats que hem realitzat? Com milloraries aquestes activitats?

Alguns aspectes positius que l'alumnat ha destacat de les activitats són:

- Les activitats han estat més vivencials i t'ajuden a adonar-te de com et sentiries i reaccionaries tu davant d'aquestes situacions.
- Posar en pràctica com s'estableixen les normes.
- Poder debatre a partir d'una situació observada.
- Ajuden a tenir presents les diferents formes d'actuar de l'alumnat, i a imaginar-te com pot ser de difícil de vegades establir normes.
- Ajuden a posar-se al lloc d'alumnes, mestres i pares.
- Ens fan veure que no valorem gaire la importància de les normes.
- El role-play permet reflexionar sobre com fer-ho per arribar als alumnes.
- És positiu haver d'improvisar la situació.
- Alguns alumnes comenten que l'activitat ha estat divertida.
- Les activitats permeten veure errors que cometem de manera inconscient.
- Ajuden a poder observar els companys actuant, i així veure aquells comportaments que t'han agradat i aplicar-los en un futur.

Els aspectes negatius que l'alumnat ha destacat són:

- Que la persona que fa de mestre (en els role-play) es pot sentir jutjada per la resta d'alumnes.
- Haver d'escriure les normes a l'activitat "Discussió sobre normes entre mestres, pares i alumnat".
- A l'activitat de crear les normes, és difícil saber què vol un nen de P-4.
- El fet de practicar amb role-plays no permet una pràctica real, ja que es fa amb companys i no s'actua com s'actuaria a la realitat.
- Les situacions representades en els role-plays eren una mica extremes.

Sobre com millorar les activitats, els i les alumnes han suggerit:

- Definir més el rol dels mestres en el role-play, de manera que l'alumne no hagi de decidir com ha d'actuar durant el mateix, i així els companys no el puguin jutjar. Això no obstant, alguns alumnes han suggerit just el contrari: deixar més llibertat a l'hora de participar i actuar.
- Posar més d'un mestre en els role-plays.
- Realitzar l'activitat de crear les normes ("Discussió sobre normes entre mestres, pares i alumnat".) amb alumnes (imaginari) d'edat més avançada (cicle mitjà). També es proposa eliminar la columna "drets i deures", i que en aquesta activitat no calgués escriure les normes sinó que fos oral.
- Que en l'activitat "Role-play sobre l'establiment participatiu de normes" l'alumne que no té opinió, sí en tinguis.
- Que els alumnes que observen en el role-play també hi poguessin participar.
- Alternar els rols durant el role-play (ex. El que fa de mestre passa a fer d'alumne i vice-versa).
- Fer els mateixos role-plays amb diferents persones per observar les diferències.
- Que hi hagués més varietat de situacions en els role-plays.
- Fer grups petits, i que cada grup representés el role-play (sense observadors).

d) De quines altres formes (ex. amb quines activitats) creus que es podria millorar la competència d'establir i mantenir normes a l'aula?

Alguns dels suggeriments de l'alumnat per treballar aquesta competència han estat:

- Fer una dinàmica on tothom escrigui anònimament en un paper un neguit o problema que té a l'hora de fer de mestre, i resoldre-ho entre tots.
- Simular l'escena d'una classe, en la qual tothom té un rol: l'alumne que fa de mestre porta una llista amb el nom de normes, i a partir d'aquí, els estudiants que fan d'alumnes donen el seu punt de vista sobre les normes del mestre i fan propostes.
- Discutir a partir de vídeos (ex., pel·lícules).
- Escoltant l'experiència de diversos mestres en una taula rodona.
- Que el mestre, sense explicar l'objectiu de la sessió, demanés a l'alumnat quines normes voldrien que hi hagués a la universitat.
- Preparar amb els estudiants de mestre una activitat sobre normes i conseqüències i dur-la a terme amb nens i nenes, durant l'estada a l'escola.
- Creació de murals i fotografies per l'aula.
- Que els alumnes es prepararessin dinàmiques i representacions sobre aquest tema.
- Compartir les experiències (per exemple, de les estades a l'escola) entre l'alumnat, com per exemple, analitzar les diferents normes observades.
- Analitzar plans docents i reglaments de règim intern de les escoles, i intentar donar sentit a les normes.
- Crear situacions on les normes poguessin variar i veure quines són més eficaces, i quins mètodes per complir-les són millors.

3. Anàlisi i reflexió sobre la proposta d'innovació docent

Una vegada finalitzades les 3 accions esmentades, ens plantegem algunes qüestions i reptes, que comentem tot seguit.

En primer lloc, pensem que la coincidència entre algunes de les conclusions dels professionals a les accions 1 i 2, i els comentaris a les activitats realitzades pels estudiants a l'Acció 3, ens fa pensar que hem sabut plasmar a les activitats algunes de les idees que havien sorgit amb la discussió amb mestres i professors sobre com s'ha d'ensenyar la competència d'establir i mantenir normes. Així, pensem que l'alumnat ha pogut interioritzar algunes de les idees que els experts han considerat com a importants, com per exemple: a) la flexibilitat a l'hora d'establir i mantenir les normes a l'aula, adaptant-se als diferents contextos; b) la necessitat de consensuar les normes amb l'alumnat i els altres agents educatius; c) la importància que l'alumnat trobi sentit a les normes, i que el mestre intenti comprendre les causes del seu comportament quan són incomplertes.

Els estudiants de mestre en general han valorat les activitats força positivament, en especial les activitats de role-play 1 i 2. Possiblement les activitats 3 i 4 no han estat tan pràctiques, o estan més en la línia de les activitats que ja realitzen els estudiants de mestre en algunes de les seves classes, i per això no han rebut tants comentaris positius. Aquesta podria ser una de les crítiques al nostre treball.

Per altra banda, estem molt satisfets amb la implicació dels estudiants a l'hora de comentar com millorar les activitats, i també a l'hora de proposar activitats noves. Pensem que seria realment interessant posar a prova alguns dels seus suggeriments, perquè la majoria fan referència a activitats totalment pràctiques i que ells perceben com a necessàries per desenvolupar la seva competència com a mestres.

Quant a aspectes a millorar a partir de les activitats, destaquem que seria bo que els role-play que hem dissenyat contemplessin el fet que les persones que hi participen poden ser jutjats pels companys de classe. Una solució suggerida ha estat que el paper a realitzar estigués més definit. No obstant això, l'inconvenient d'aquesta solució és que treu naturalitat al role-play, i també que no permet a la persona practicar les seves competències. Així doncs, es podrien buscar alternatives, com ara ajudar a l'alumnat a acceptar i aprendre de les crítiques al seu comportament durant el role-play.

La competència d'establir i mantenir normes i rutines a l'aula, de fet, ja es treballa en el PAT del mòdul OSAC de tots els estudis de mestre de la UdG, però potser d'una manera més teòrica, i per tant, aquestes activitats que hem dissenyat poden ajudar a l'alumnat a posar en pràctica aquells coneixements que actualment ja estan treballant. A part d'això, i també de cara a futurs cursos, el treball amb aquesta competència s'hauria de realitzar indubtablement a partir de la discussió de les vivències de l'alumnat durant les seves estades a l'escola, tal com s'ha suggerit en la discussió amb els mestres, professors (Accions 1 i 2), i estudiants (Acció 3).

Agraïments

Agraïm el suport a aquest treball als estudiants del Grau de Doble Titulació de la UdG, per la seva implicació en la realització de les activitats de classe, i al seu professor, en Carles Rostan Sánchez. Volem donar les gràcies a la Dolors Cañabate per la seva col·laboració en el disseny de les activitats de classe. També volem agrair a totes les persones que han col·laborat en algun moment o altre en la realització de les accions dutes a terme en aquest treball, i en particular a les mestres del grup de discussió, que són: Laura Rodés, Helena Ribot, Laia Gibert, Roser Bodro, Bea Caamaño i Pilar de Bolós.

Referències

- Alter, P., i Haydon, T. (2017) Characteristics of Effective Classroom Rules: A Review of the Literature. *Teacher Education and Special Education*, 40(2), pp. 114-127.
- Álvarez-García, D., Dobarro, A., Rodríguez, C., Núñez, J.C., i Álvarez, L. (2013) El consenso de normas de aula y su relación con bajos niveles de violencia escolar. *Infancia y Aprendizaje*, 36(2), pp. 199-217.
- ANECA (2005) *Libro Blanco. Título de grado en Magisterio*. Madrid: Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación.
- Barriocanal, L.A. (2001) Implicando al alumnado en el establecimiento de normas de clase: normas consensuadas, normas aceptadas. *Guía para la convivencia en el aula* (pp. 73-99).
- Coll, C. (2007) Las competencias en la educación escolar: algo más que una moda y mucho menos que un remedio. *Aula de Innovación Educativa*, 161, pp. 34-39.
- Gable, R.A., Hester, P.H., Rock, M.L., i Hughes, K.G. (2009) Back to basics: Rules, praise, ignoring, and reprimands revisited. *Intervention in School and Clinic*, 44(4), pp. 195-205.
- Hester, P.P., Hendrickson, J.M., i Gable, R.A. (2009) Forty years later—The value of praise, ignoring, and rules for preschoolers at risk for behavior disorders. *Education and Treatment of Children*, 32(4), pp. 513-535.
- Jennings, P.A., i Greenberg, M.T. (2009) The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research*, 79(1), pp. 491-525.
- Notó, C. (1998) Normas de convivencia en el aula y en el centro. A G. Casamayor, (Ed.), *Cómo dar respuesta a los conflictos: La disciplina en la enseñanza secundaria*. Barcelona: Graó (pp. 59-70).
- Pérez, C. (1996) Las normas en el currículum escolar. *Revista Española de Pedagogía*, 54(205), pp. 535-556.
- Pérez, C. (1999) Educación para la convivencia como contenido curricular: Propuestas de intervención en el aula. *Estudios Pedagógicos*, 25, pp. 113-130.
- Rué, J. (1997) Notas para comprender la cuestión de la disciplina en el aula. *Aula de Innovación Educativa*, 66, pp. 53-56.
- Santrock, J. (2011) *Educational Psychology* (5ª Ed.). McGraw-Hill.
- Orts, J.V. (2003) *Resolución de conflictos en el aula*. Madrid: Santillana.
- Watkins, C., i Wagner, P. (1991) *La disciplina escolar*. Barcelona: Paidós.